

Kõik need konksud ja kriblakad

Numbrite ja lühendite õigekiri

Helen Hint

helen.hint@tlu.ee

9. mai 2019

Tallinn

Miks on numbrite õigekiri oluline

Maikuu **teine** pühapäev on emadepäev. **2018. aasta 1. jaanuari** seisuga oli **77%** Eestis elavatest naistest emad. Keskmine ema on **56 aastat vana**. Igal aastal saab emaks ka mõni väga noor, **14–15-aastane** naine. **75-aastastest** ja vanematest on **90%** emad. Nende laste sündimine jäi **1940.– 1970. aastatesse**. **35-aastastel** ja vanematel eesti rahvusest emadel on keskmiselt **2,1–2,2 last**.

(vt Statistikablogi, 6. mai 2019: <https://blog.stat.ee/2019/05/06/emadus-tana-ja-eile/>)

Tänaſed teemad

- 1) Sõnadega või numbritega
- 2) Põhiarvsõnad ja järgarvsõnad
 - araabia ja Rooma numbrid
- 3) Arvu käände näitamine
- 4) Kuupäevad, aastaarvud ja kellaajad
 - erinevad ajavahemikud
- 5) *ne-* ja *line-*liitelised omadussõnad
- 6) Lühendite õigekiri

Sissejuhatuseks

Number – sümbol, mis tähistab arvu

nt 1, 2, 5 (araabia numbrid)

nt I, V, X (Rooma numbrid)

Arv – kirjutatakse numbritega

nt 12, 51, 1/5

nt IV, XV

Arvsõna – käändsõna, mis väljendab asjade hulka või järjekorda

nt *kaksteist, kolmas, viiendik*

Sõnadega või numbritega

Sõnadega kirjutatakse

- ühe sõnaga väljendatavad arvud (*kümme sõrme; viis tonni vilja; kahe aasta pärast*);
- arvud tuletistes (*kolmekesi; poiss on viiene*);
- väiksemad arvud liitsõnades (*ühepäevaliblikas; neljarattavedu; kahepereelamu*);
- umbkaudsed arvud (*kuni kaks tundi; üle viie meetri; umbes seitsesada eurot*);
- arvsõnad piltlikes väljendites (*kadus kus kolmkümmend; ole sa tuhandest tänatud*);
- kui kääne selgub sõnaga kirjutatult paremini (*üks kolmekümnest õpilasest; kuusteist 13 ha suurust põldu*).

Sõnadega või numbritega

- Käisin poes ja ostsin leiba ja **kaks** liitrit piima. (ühesõnaline arv)
- Homse matka jaoks ostsin **kuuese** paki palaleibasid. (tuletis)
- Võtsin ka paki **kolmeviljahelbeid** hommikupudru valmistamiseks. (liitsõna)
- Ma arvan, et seal pakis on **umbes kolmkümmend tuhat** helvest. (umbkaudne arv)
- Sain aega sellele mõelda, kuna ootasin järjekorras **sada aastat**. (piltlik väljend)
- Seda seetõttu, et üks mees ostis **viiskümmend üheeurost** limonaadi. (kergem mõista)

Sõnadega või numbritega

Numbritega kirjutatakse

- kõik arvud arvurohkes tekstis (*8., 9. ja 10. klass; laenutasin 7 raamatut: 3 luulekogu, 2 romaani ja 2 õpikut*);
- kui toonitatakse arvu täpsust (*katses osales 17 õpilast*);
- kui arvule järgneb mõõtühikulühend või -tähis (*5 cm; 300 g vorsti*);
- protsendi- või paragrahvimärgiga arv (*50%, § 9*).

Enesekontroll

Vali õige variant!

- 1) 1000 ja tuline / Tuhat ja tuline!
- 2) Mari on viieline / 5-line / 5'line õpilane
- 3) 10 ml / kümme ml lahust

Enesekontroll

Vali õige variant!

- 1) ~~1000 ja tuline~~ / **Tuhat ja tuline!**
- 2) **Mari on viieline** / ~~5-line~~ / ~~5'line õpilane~~
- 3) **10 ml** / ~~kümme ml~~ lahust

Põhiarvsõnad ja järgarvsõnad

Põhiarv näitab hulka

mitu?

kirjutatakse ainult araabia numbritega
arvu järel ei ole punkti

5 klassi õpilased

6 sünnipäeva

4 peatüki sisu

Järgarv näitab järjekorda

mitmes?

kirjutatakse araabia või Rooma numbritega
araabia numbri järel punkt

5. klassi õpilased = V klassi õpilased

6. sünnipäev

4. peatüki sisu = IV peatüki sisu

Punkt Rooma numbri järel: loetelu (*esiteks, teiseks jne*)

I. Sissejuhatus

II. Põhimõisted

Rooma numbrid

Vana-Roomast pärinev liitmisel-lahutamisel põhinev arvukirjutussüsteem, mis kasutab seitset tähte:

I = 1. V = 5. X = 10. L = 50. C = 100. D = 500. M = 1000.

- tähe kordamine tähendab liitmist (II = 2.; XX = 20.; MM = 2000.)
- väiksem number suurema järel – liitmine (VI = 6.; CL = 150., DXV = 515.)
- väiksem number suurema ees – lahutamine (IV = 4.; XL = 40., CM = 900.)
- arve kirjutatakse numbroid korrates (kuni kolm ühesugust märki kõrvuti) (LXXX = 80., MMXIX = 2019.)

Põhiarvsõnad ja järgarvsõnad

Rooma numbriga on tavaks märkida:

- ajaloosündmused (*II maailmasõda*)
- korduvaid üritusi (*XXVII laulu- ja XX tantsupidu „Minu arm“*)
- kuninglike isikute ja paavstide nimed (*Benedictus XVI, Karl XII*)
- keemiliste elementide perioodilisussüsteemi pea- ja kõrvalrühmi (*leelismetallid asuvad I rühmas*)
- muusikas akorde ja meloodilisi astmeid (*I, IV ja V astme kolmkõlad on mažoorseid*)

Põhiarvsõnad ja järgarvsõnad

Nii Rooma kui ka araabia numbreid sobib kasutada

- sajandite märkimiseks (*V sajand eKr = 5. sajand eKr; XXI sajand = 21. sajand*)
- kuude märkimiseks kuupäevades (*24. XII = 24. detsember; 22. V 1987 = 22.5.1987*)
- peatükkide, osade, väljaannete, köidete, trükkide jms märkimisel (*III ptk = 3. ptk*)
- kooliastmete ja klasside märkimisel (*V klass = 5. klass*)

Põhiarvsõnad ja järgarvsõnad

- Alates ainsuse osastavast käändest võib Rooma numbrile lisada **käändelõpu** (*Peeter I-st = Ist alates*)

NB! Väliskohakäänded: (*Johannes Paulus II-le, V-I klassil*)

- Kui loetletakse järgarve, võivad jääda kõrvuti **punkt ja koma** (*2., 9. ja 16. mail*)
- Lauselõpupunkti ees **kustub järgarvupunkt** (*Peeter on pingereas 3.*)
 - AGA: *Kas Peeter on pingereas tõesti 3.?*
 - *Tubli, Peeter, sa oled pingereas 3.!*

Enesekontroll

Õige või vale?

- 1) Pärast Peeter I-e surma sai keisrinnaks tema abikaasa Katariina I-ne.
- 2) Miina on Tallinna 21 kooli V. klassi õpilane.
- 3) Kirjanik Jaan Kross sündis 19. II 1920. aastal Tallinnas.

Enesekontroll

Õige või vale?

- 1) Pärast Peeter I-e surma sai keisrinnaks tema abikaasa Katariina I-ne. VALE
- 2) Miina on Tallinna 21 kooli V. klassi õpilane. VALE
- 3) Kirjanik Jaan Kross sündis 19. II 1920. aastal Tallinnas. ÕIGE

Arvu käände näitamine

Kääne ja arv (ains/mitm) selguvad järgmisest sõnast:

käände- ja mitmuse tunnust ei lisata

- *Osales 17 koolitusel*
- *32 õpilasest 5 puudus*
- *1990. aastate alguses*
- *Tiit Sukk õppis lavakunstikooli XVIII lennus*
- *40 a naine*

Ühendi moodustavad arv ja käandsõna lauses teineteisest kaugel:

lisatakse käändelõpp sidekriipsuga või ilma

- *133-st lennukis viibinud reisijast 15*
- *31-l tunnis osalenud õpilasel*
- *Registreerus VI-le Eesti-Soome sõpruskohtumisele*

Arvu käände näitamine

**Üksi seisev araabia numbritega
põhiarv:**

Lisatakse käände tunnus (ilma
tüve lõpuhäälikuteta) alates
ainsuse osastavast

*töötab Raadio 2-s = Raadio 2s
Raadio 2 peatoimetaja*

**Üksi seisev järgarv araabia
numbritega: -nda (punktita!)**

*Tuli võistlusel 6-ndaks = 6ndaks
Jäin võistlusel 21-seks = 21seks
AGA: Tuli võistlusel 6. kohale*

*Lõpetas kooli 1990-ndatel =
1990ndatel
AGA: Lõpetas kooli 1990.
aastatel*

ne-liiteline omadussõna: -ne
lisatakse arvule, käänatakse

*Ostsin pileti 19.30-sele
etendusele*

*AGA: Ostsin pileti 19.30 algavale
etendusele.*

Kuupäevad, aastaarvud ja kellaajad

Araabia numbriga kirjutatud daatum on **järgarv**:

mihklipäev on 29. septembril

Mihkel sündis 29. septembril 2004. aastal

Aastaarv võib olla ka **põhiarv**:

sündis aastal 2004

II maailmasõda lõppes 1945

Kuupäevad, aastaarvud ja kellaajad

Kuupäeva kirjutamise võimalusi:

09.05.2019 ja *19.05.2019* ja *19.05.19*

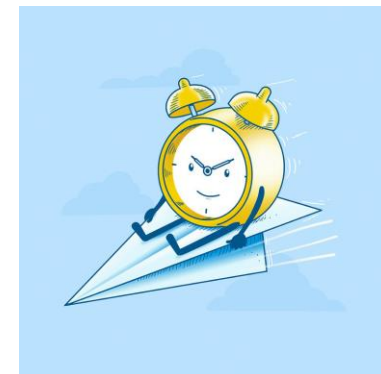
9.5.2019 ja *19.5.2019* ja *9.5.19*

9. V 2019 = 9. V 19

9. mai 2019 (~~09. mai~~) = 9. mai 2019. a

9. mail 2019 (~~09. mail~~) = 9. mail 2019. a = 9. mail 2019. aastal

Kuupäevad, aastaarvud ja kellaajad

Ajavahemikke märgitakse mõttekriipsu abil, mis tähendab „kuni“.

mõttekriips (*kuni*): – sidekriips (*ja*): -

14. XI 1950 – 21. XII 2005

14.11.1950–21.12.2005

2.–9.5 ja 2.–9.5.2015

2.–9. mai 2015

puhkus kestab 20. juunist 3. juulini = 20. juunist kuni 3. juulini (käänamine!)

laager toimub 4.–7. augustini = 4.–7. augustil

laager toimub 4.–5. augustini = 4. ja 5. augustil

Kuupäevad, aastaarvud ja kellaajad

Eesti keeles eraldatakse **tunnid, minutid ja sekundid** punktiga.

Etteütluse ettevalmistustund algab (kell) 18 ja lõpeb (kell) 19

Loeng algab (kell) 12.15 ja lõpeb (kell) 13.45

Ajavahemikku märgib mõttekriips. Ajavahemiku kellaaegadele käändelõppe ei lisata.

Oleme avatud E–R 10–18 (~~10-st 18-ni~~)

Koosolek toimub (kl) 9.30 –11.00

Kodutöö valmis öösel kella 3 ajal

Enesekontroll

Leia vead!

- 1) Olen 23. august kuni 7. september puhkusel.
- 2) 2019 aasta laulupidu, järjekorras 27., algab 04. juulil.
- 3) 17.05 '17–05.10 '18 elas Peeter 10.dal korrusel.

Enesekontroll

Leia vead!

- 1) Olen 23. august kuni 7. september puhkusel.
- 2) 2019 aasta laulupidu, järjekorras 27., algab 04. juulil.
- 3) 17.05 '17–05.10 '18 elas Peeter 10.dal korrusel.

ne- ja *line-*liitelised omadussõnad

- *ne-* ja *line-*liitelised omadussõnad kirjutatakse arvuga **kokku** (sidekriipsuga või ilma)
 - *1,5-tunnine kontsert* = *1,5tunnine kontsert*
 - *Soovin üürida 2–3-toalist* = *2–3toalist korterit*
 - *12-kilosed* = *12kilosed hantlid* AGA *12 kg hantlid*
 - *umbes 16-tolline telekas*
 - *5000–10 000-eurone* = *5000–10 000eurone*
 - *nelja-aastane laps* = *4 a laps*

ne- ja *line-*liitelised omadussõnad

- arv on kirjutatud mitme sõnaga: **lahku**
 - *kolme ja poole aastane*
 - *neljakümne kolme aastane*
- *ne-* ja *line-*liitelise omadussõna juurde kuulub käändsõnaline täiend: **lahku**
 - *kahe kilo raskune*
 - *70 aasta vanune*
 - *100 punkti vääriline*

Enesekontroll

Vali õige variant!

- 1) 15–20-kilosed / 15-20kilosed / 15–20 kilosed lapsed
- 2) kolme päevane / 3-päevane / kolmepäevane beebi
- 3) 45 aastane / 45-aastane / neljakümne viie aastane naine

Enesekontroll

Vali õige variant!

- 1) **15–20-kilosed** / ~~15–20kilosed~~ / ~~15–20 kilosed~~ lapsed
- 2) ~~kolme päevane~~ / 3-päevane / **kolmepäevane** beebi
- 3) ~~45 aastane~~ / **45-aastane** / **neljakümne viie aastane** naine

Lühendite õigekiri

- Algustähtlühendid: *a = aasta, l = liiter, R = reede, u = umbes, P-Eesti = Põhja-Eesti*
- Katkendlühend: *tr = trükk, lüh = lühend, min = minut*
- Valiktähtlühend: *nr = number, nt = näiteks, RT = Riigi Teataja, KUMU, s.a = sel aastal*

Algus- ja valiktähtlühendid võivad olla:

- üleni väiketähtedega: *dr, apr, tel, õp*
- üleni suurtähtedega: *TTÜ, OÜ, N*

Lühendite õigekiri

Punkt lühendis

- vähemalt üldtuntud lühendites pole punkt vajalik: *jpt, vt, tl*
- vajalik, kui punktita lühend raskendab teksti mõistmist: *joon. = joonis, k.a = käesoleval aastal, e.m.a = enne meie ajaarvamist* (tühikuta!)
- suurtähtlühendi lõppu ega sisse punkti ei panda: *LAV, EL, BBC, ETV*
- punkt säilib võõrkeelsetes lühendites, sest need on tsitaadid: *ib. = ibidem, vs. = versus, R.S.V.P. = répondez s'il vous plaīt* 'palun vastake'

Lühendite õigekiri

Sidekriips lühendis

- liitsõna lühendamisel märgib osade piiri: *rahv-vah, e-post, K-Järve, MM-võistlused, reg-nr, digi-TV*
- ei panda, kui tegu on kogu liitsõna valiktähelühendiga: *lk = lehekülg, ak = arvelduskonto, kk = keskkool, dB, kW*

Lühendite õigekiri

Lühendite käänamine

- vajadusel lisatakse lühendile käändetunnus (või mitmuse tunnus)
- lühendit ja käändetunnust ühendab sidekriips: *pr-d = prouad, p-des = punktides, A. H. T-st, TÜ-s*
- suurtähtlühendis võib sidekriipsu ära jätta: *õpib TÜs, elab USAs, liitus NATOga*

Enesekontroll

Õige või vale?

- 1) Büroo on avatud E–R 9–17.
- 2) Üritusel saab osaleda max 25. inimest.
- 3) Toosis on *ca* 45 tikku.
- 4) Peeter töötab AS'is „Õige Kiri“.

Enesekontroll

Õige või vale?

- 1) Büroo on avatud E-R 9-17. ÕIGE
- 2) Üritusel saab osaleda max 25. inimest. VALE
- 3) Toosis on ca 45 tikku. ÕIGE
- 4) Peeter töötab AS'is „Õige Kiri“. VALE

Kokkuvõtteks

- Punkt on oluline.
 - Kriips on oluline.
 - Tühik on oluline.
 - Numbri kuju on oluline.
-
- NB! Arvude ja lühendite kirjutamisel ei kasutata kunagi ülakoma.

Lugemissoovitusi

EKI keelenõuanne; <https://keeleabi.eki.ee/index.php>.

Erelt, Tiiu (2016). Eesti ortograafia. Viies, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Mäekivi, Helika, Maire Raadik (2008). See tühine tühik. Keelenõuanne soovitab 4. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 191–204.

Raadik, Maire (2014). Väikesed tarbetekstid. Käsiraamat. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Mund, Argo (2008). Arvukirjutusmuresid. Keelenõuanne soovitab 4. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 218–229.

Rehema, Tuuli (2016). Arvukirjutus. Argo Mund (Toim.). Tartu: Keelehooldekeskus.

Helika Mäekivi blogipostitused Päevakera tekstibüroo blogis: <http://www.paevakera.ee/blogi>

Aitäh!

Tallinn

Helen Hint